

TALABALARNI O`QUV FANLARINI O`ZLASHTIRISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Z.Sherimbetova

*Qoraqalpog`iston Respublikasi, Nukus innovatsion instituti
«Pedagogika, psixologiya va xorijiy tillar» kafedrası professor v.v.b*

Annotaciya: Ushbu tadqiqot ishida talabalarning o`quv fanlarini o`zlashtirishining psixologik va pedagogik xususiylari muammo sifatida tavsiflanadi. Talabalarning talabalarning o`quv fanlarini o`zlashtirishida qobiliyatsizligining belgilari va sabablarining ta'riflari ochib berilgan, muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslik uchun o'quv jarayonini yaxshilash choralari haqida tushunchalar berilgan. Ta'lim jarayoni talaba uchun eng qiziqarli o'quv jarayonini yaratish, shuningdek, talabada ta'lim faoliyatidagi ichki va tashqi to'siqlarni engib o'tishdan qoniqish hissini boshdan kechirishga imkon beradigan motivlar va munosabatlarni shakllantirishga yordam berish orqali natijaga erishish mumkin degan xulosaga keldi.

Kalit so'zlar: kasbiy va shaxsiy o'sish, kasbiy ta'lim, pedagogik texnologiya.

KIRISH. Oliy talimda talabalarni o'qitish jarayoni ta'lim bilan uzviy bog'liqdir, chunki o'ziga xos individual xususiyatlarga va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan to'laqonli shaxsni tayyorlaydi, shakllantiradi va rivojlantiradi. Umuman olganda, oliy o`quv yurtining barcha ta'lim faoliyatiga va ayniqsa uning muvaffaqiyatiga talabalarning ungacha tayyorgarligi va o'rta va oliy o`quv yurti o'rtasidagi ta'limning uzluksizligi muhim ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda ko'plab oliy o`quv yurtlari maktablar bilan yaqindan integratsiyalashgan, chunki kelajakdagi mutaxassisni tayyorlash maktabda boshlanadi. Bu bizga, bir tomondan, orientatsiya muammosini, ikkinchi tomondan, faol kasbga yo'naltirish va shunga mos ravishda o'quvchining kasbiy yo'nalishini shakllantirish bilan bog'liq masalani hal qilish imkonini beradi. Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning katta qismi (ayniqsa, kichik yoshdagi o'quvchilar) salbiy tajribalarni keltirib chiqaradigan va o'quvchilarning o'quv faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan qiyinchiliklar majmuasini (ta'lim, ijtimoiy, psixologik, maishiy va boshqalar) boshdan kechiradi.

Bizning fikrimizcha, o'quv faoliyatining muhim sub'ektiv komponenti talabaning kasbni o'zlashtirish jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarni boshdan kechirishidir, chunki oliy o`quv yurtida o'qish ko'pincha o'quv jarayoni va shaxsiy munosabatlar bilan bog'liq turli xil stressli vaziyatlar bilan birga keladi.

Zamonaviy mutaxassis nafaqat texnik ko'nikmalarga, balki harakatchanlik, tashabbuskorlik, ishbilarmonlik, kompetentsiya kabi shaxsiy fazilatlariga ham ega bo'lishi kerak. Mehnat bozorini ta'minlash uchun zamonaviy kasbiy ta'lim o'z mazmuniga ko'ra ushbu ehtiyojlarga javob beradigan uchinchi avlodning yangi standartlariga o'tdi.

Ushbu standartlarni amalga oshirish uchun kasbiy muassasalarda talabalarning rivojlanishi uchun sharoitlarni hisobga olish kerak. Ta'lim dasturlarini amalga oshirish, xizmat ko'rsatish sohasida zamonaviy va muvaffaqiyatli mutaxassisni rivojlantirishga yordam beradigan psixologik va pedagogik shartlarga muvofiq bo'lishi kerak.

Tadqiqot usuli

Talabalar yosh inqirozi davri - yangi ijtimoiy rolga, o'quv ishining yangi sharoitlariga, o'z-o'zini tashkil etishning yangi talablariga, yangi mas'uliyat darajasiga asoslangan o'z ustida shaxsiy ishiga moslashish.

Psixologlarning tadqiqotlari maktabni bitirayotgan yoshlarning hayot rejalarida talaba bo'lishga bo'lgan ishtiyoqning keng ekanligini qayd etdi. Bu shuni ko'rsatadiki, asosiy yo'nalish aqliy mehnat va u bilan bog'liq oliy ma'lumot olish istagi. Bugungi kunda aksariyat yoshlar uchun uzluksiz ta'lim muhim ijtimoiy, axloqiy va psixologik qadriyat hisoblanadi.

Talabalarning ota-onalari orasida ishsizlar nisbatan kam, ya'ni o'quvchilarning ijtimoiy tuzilishi jamiyatning ijtimoiy tuzilishiga nisbatan ancha gullab-yashnagan ko'rinadi, bu "yaxshilangan" turdagi tuzilmadir. Bugungi kunda talabalarning ijtimoiy tarkibi juda xilma-xildir, masalan: kunduzgi bo'limda o'qiydigan va ota-onalar tomonidan to'liq qo'llab-quvvatlanadigan oddiy talabalar, shuningdek, farzandlari sirtqi va kechki ta'lim bo'yicha o'qiyotgan talabalar, oilalviy xususiy tadbirkorlik bilan shug'ullanadilar. Yana bir muhim guruh talabalar - oliy ma'lumotli yoki ilmiy darajaga ega bo'lgan mutaxassislar oilasidan kelgan muhojirlardir. Ota-onalari turli sohalarda xususiy tadbirkorlik bilan shug'ullanayotgan oilalar vakillari.

Talabalarning o'ziga xos xususiyatlaridan biri - obro' va dolzarblik kabi muhim omil. Masalan, bir necha yillar avval oliy o'quv yurtlarining yuridik fakultetlariga kirish uchun abituriyentlar soni fakultetlarda ajratilgan o'rinlardan bir necha barobar ko'p edi. Bu masalada ham bugungi kunda oliy o'quv yurtini tanlashda uning nufuzi muhim ahamiyatga ega. Bu talabalar psixologiyasining o'ziga xos xususiyatlarini shakllantirishni belgilaydi.

Oliy o'quv yurtida o'qishni oliy ma'lumotga ega bo'lish orzusini ro'yobga chiqarishga intilib, ko'pchilik talabalar oliy o'quv yurti yoshlarning ijtimoiy mavqeini shakllantirishning eng muhim vositasi ekanligini tushunadilar va bu ob'ektiv shart bo'lib xizmat qiladi, ijtimoiy muvaffaqiyat psixologiyasini shakllantiradi.

Oliy ta'limda maqsadlarning bir xilligi, mehnat - o'qish qadriyatlarining tabiati, faol ijtimoiy pozitsiya, oliy o'quv yurtining turli ishlarida ishtirok etish talabalar o'rtasida ahillikni rivojlantirishga yordam beradi.

Talabalar uyushmasi tashkilotlari, talabalar hayotini yaxshilashga qaratilgan turli ijtimoiy dasturlar, ekologik mas'uliyat kabi talabalarning jamoaviy faoliyati shakllarining xilma-xilligining yana bir muhim xususiyat shundaki, jamiyatning turli ijtimoiy ta'limlari bilan faol o'zaro hamkorlik, shuningdek, o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari uchinchi tomon tashkilotlari bilan muloqot qilishda muhim tajribaga olib keladi. Yuqorida aytilganlarga asoslanib, talabalarning muhim o'ziga xos xususiyati - bu muloqotning yuqori intensivligi.

Talabalarning muhim xususiyati ham hayot mazmunini izlash, hayotda o'z "men" ini anglashdir. Jamiyatda yangi g'oyalar va progressiv rivojlanish strategiyalarini yaratish istagi. Bu intilishlar ijobiy omil hisoblanadi. Biroq, u yoki bu hayotiy tajribaning etishmasligi, bir qator hayotiy hodisalarni baholashda bilim etishmasligi tufayli ko'plab talabalar kamchiliklarni konstruktiv tanqid qilishdan o'ylamasdan qoralashga o'tishlari mumkin.

Yoshlarning kasbiy rejalariga turli omillar ta'sir ko'rsatadi: ota-onalar, o'qituvchilar, do'stlar, kitoblar, dasturlar va boshqalarning fikri, boshqa tomondan, oliy ma'lumotga bo'lgan umuminsoniy intilish shaxsiy intilishlarni to'liq ob'ektiv emas, balki ob'ektiv baholashga olib keladi. Bular. oliy ma'lumotning mavjudligi talaba uchun individual tanlangan kasbga mos kelishidan ko'ra muhimroqdir.

Oliy o'quv yurti qaysi biri bo'lishidan qat'i nazar, xuddi shu printsiptan bo'yicha faqat kirish uchun tanlanadi. Oliy o'quv yurtlarga abituriyentlar uchun katta raqobat, ko'pchilik talabalar uchun oliy ma'lumot juda yuqori qadriyat ekanligi bilan bog'liq. Oliy o'quv yurtlarga kirishda turli maktablarni o'qitishdagi barcha xatolari yuzaga chiqadi. Oliy o'quv yurtlarning muvaffaqiyati bevosita turli fakultetlarda o'qiyotgan talabalarning sifatiga bog'liq. Shuni yodda tutish kerakki, o'qish boshida talabalar kelajakdagi mutaxassislik, zarur qobiliyat va ko'nikmalar, faoliyatning tabiati, ijtimoiy va psixologik talabalar bo'yicha to'liq bilimga ega bo'lmaganliklari natijasida tanlangan kasbidan umidsizlikka tushishadi.

Yuqorida aytilganlarga asoslanib:

- ijtimoiy kelib chiqishi va turmush darajasi bo'yicha talabalar portretidagi o'zgarishlar;
- talabalar ishlab chiqarishning barqarorlashuvi shuni ko'rsatadiki, oliy ta'limga bo'lgan qiziqish hozirgi kungacha saqlanib qolgan, bu talabalarning instrumental qadriyatlari ierarxiyasida uning qiymatining "ko'tarilishida" ham namoyon bo'ladi.

Shaxsning muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatga bo'lgan ehtiyojlari va ish beruvchilarning xodimlarga ularning kasbiy vakolatlari bo'yicha talablari, ta'lim natijalariga yangi talablarni keltirib chiqaradi va kasbiy tayyorgarlik tizimiga tuzatishlar kiritadi: ish

beruvchilar o'rtasida, sub'ekt faoliyatiga qo'yiladigan talablar va uning natijalari ko'rib chiqiladi.

Bugungi kunda kompetentsiyaga asoslangan yondashuv ta'limda asosiy va zamonaviy malakali kadrlar bilan tashkilot xavfsizligiga erishishda istiqbolli deb tan olingan. Yuqoridagi sharoitlarda kasb-hunar ta'limi professional malakali mutaxassis tayyorlashga qaratilgan bir qator murakkab muammolarni hal qilish uchun mo'ljallangan. Pedagogika fanining hozirgi bosqichdagi vazifalaridan biri xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishning yangi va samarali texnologiyalarini izlashdan iborat.

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik vositalarini izlashda biz qo'shimcha ta'lim dasturlariga murojaat qildik va xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislarni tayyorlashda qo'shimcha ta'lim dasturlaridan foydalanish imkoniyatlari etarli darajada o'rganilmaganligini ta'kidladik. Muammoni ijtimoiy-pedagogik, ilmiy-nazariy va ilmiy-uslubiy darajalarda o'rganar ekanmiz, biz jamiyatning yaxshi shakllangan kasbiy vakolatlariga ega bo'lgan va ushbu jarayonning ilmiy-nazariy qoidalari etarli darajada ishlab chiqilmagan mutaxassisga bo'lgan ob'ektiv ehtiyojida bir qator qarama-qarshiliklarni aniqladik.

O'rta kasb-hunar ta'limida, xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishni har tomonlama ta'minlashga imkon beradigan kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish zarurati va mazmunli komponent va shakllantirish texnologiyalarining etarli darajada rivojlanmaganligi; xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va kasb-hunar ta'limi jarayonida kollejlarda qo'shimcha ta'lim va qo'shimcha dasturlar imkoniyatlaridan yetarlicha foydalanilmaslik muammosini amaliy hal etishning ob'ektiv zaruratida.

Olimlarning kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish haqidagi nazariyalari, shaxsning o'z-o'zini tarbiyalash qobiliyatini rivojlantirish g'oyalari, aqliy harakatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish nazariyasi, o'quv dasturlarini qurishda modulli yondashuv, pedagogik loyihalash va modellashtirish nazariyalari asosida biz tadqiqotimizda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish bo'lajak mutaxassisning kasbiy rivojlanish yo'nalishini hisobga olgan holda tizimli va kompetentsiyaga asoslangan yondashuvlar asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiqligi bilan bog'liq bir qator savollarni aniqladik; kasbiy kompetensiyalarning mazmuni kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida ularni shakllantirishga yordam beradigan qo'shimcha va qo'shimcha ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish orqali moslashtirilishi kerak.

Xulosa. Talabanning ta'lim muassasasidagi yoki guruhdagi hayoti ham muhimdir, bu muhit o'quvchining hissiy to'yinganligiga bo'lgan ehtiyojini qondirishga qodir. Talabanning oliy o'quv yurti, kollejdagi hayoti, o'quv jarayoni, guruh va sinfdan tashqari

mashg'ulotlar, oliy o'quv yurti tadbirlari shunday tashkil etilishi kerakki, ularda har qanday talaba ishtirok eta olishi zarur. Bu mashg'ulotlar o'quvchining shaxsiy qiziqishlari va mayllarini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Shuni ta'kidlash kerakki, ta'lim maqsadi - o'qituvchi va o'quvchilar erishishga intiladigan ta'lim jarayonining natijasidir.

Talabalik davri inson hayotidagi alohida davr bo'lganligi sababli, talabalik yoshida odamning keyingi aqliy rivojlanishi sodir bo'ladi, shaxsiyatning butun tuzilishi yangi ijtimoiy jamoalarga kirish bilan bog'liq holda o'zgaradi.

Talabaning o'rganish motivi o'quv faoliyatining o'zida yoki uning jarayoniga imkon qadar yaqin bo'lishi kerak. Bunga talaba uchun eng qiziqarli o'quv jarayonini yaratish, shuningdek, o'quvchida ta'lim faoliyatidagi ichki va tashqi to'siqlarni engib o'tishdan qoniqishni boshdan kechirishga imkon beradigan motivlar va munosabatlarni shakllantirishga yordam berish orqali erishish mumkin. Bundan tashqari, o'qituvchi kuchliroq o'quvchilarga ko'proq mehnat talab qiladigan va murakkab mashg'ulotlarda o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga yordam berish va kuchsizlarga o'zlari uchun mumkin bo'lgan hajmdagi ishlarni bajarishda yordam berish uchun sinfda "muvaffaqiyatli vaziyat" yaratishi ham muhim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kukanova E. V. Socio-psychological characteristics of a modern student // Education and Science. 2013. No8.
2. Winkler, Rainer, Matthias Söllner, and Jan Marco Leimeister. "Enhancing problem-solving skills with smart personal assistant technology." Computers & Education 165 (2021): 104148.
3. Smart, K. L., & Cappel, J. J. (2006). Students' perceptions of online learning: A comparative study. Journal of Information Technology Education: Research, 5(1), 201-219.
4. Thu, N. (2020). Communication skills and reflection practice in smart english teaching and learning environment: a case study. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 15(17), 221-237.
5. Lui, M., Tissenbaum, M., & Slotta, J. D. (2011). Scripting collaborative learning in smart classrooms: Towards building knowledge communities.